
ZWIERZĘCE I LUDZKIE W DEMONOLOGII LUDOWEJ

Elwira Wilczyńska

ZWIERZĘCE I LUDZKIE

Wzajemnie uzupełniające się
kategorie

Punkty odniesienia

Zwierzęce i ludzkie:

- cechy fizyczne
- cechy charakteru
- zachowania
- przestrzenie
- możliwości/potencjał

DEMONOLOGIA

zbiór wierzeń i wyobrażeń o istotach nadprzyrodzonych, które miały wpływać na życie człowieka i tłumaczyć zjawiska uznawane za groźne lub niezrozumiałe

LUDOWA

odnosząca się do tradycyjnej kultury chłopskiej, do kultury mieszkańców wsi polskiej w XIX i na początku XX w.

DEMONY, CZYLI LUDZIE

Genetycznie związane z człowiekiem

Dziwni zmarli, np. latawiec

Żywi ludzie, którym przypisuje się nadprzyrodzone właściwości lub powiązania, np. czarownica

CZAROWNICA

7. „Trudno poznać czarownicę, gdyż postać ma zupełnie zwyczajną i niczym się nie różniącą od innych niewiast(?) (ob. *Lud*, Ser. XV, str. 107, nr. 35); chcąc jednak ujrzeć prawdziwą czarownicę, dawne podania dają na to sposoby“.

Kot (zazwyczaj czarny) – towarzysz czarownicy

Młot na czarownice – czarownica zamienia się w kota

Cechy predestynujące kota do związku ze sferą infernalną:

- nocny tryb życia
 - drapieżczość
 - dzikość
 - cisza
-

DIABEŁ

Atrybuty ludowego czarta:

- kozia noga/kulawość
- kozia bródka
- rogi
- możliwość przybierania postaci dowolnego zwierzęcia (zwykle kozła, kota, świni, cielęcica, koguta)

bła. Miał on kodłub taki, jak u barana, głowe miał, jak wół, a nogi także, jak malowany djebol w naszym kościele. Coły był corny, a ocy miał wielgie, iskrzące. Djebol patrzył sie na nos, a my na nięgo. Dopięro jageśmy zobocyli, ze sie

O pokazywaniu się czarta w postaci kota podaje J. Świątek na str. 457 następujące opowiadanie: W jednym miejscu w Targowisku pokazywał się wieczorem do północy kot. Parobcy nie wiedząc, że to djabeł, chcieli kota wypędzić. Raz nacięli prętów wierzbowych i zaczęli uganiać się za kotem. On nie uciekał, tylko kręcił się im koło nóg, a co który z parobków chciał uderzyć kota, uderzył się w nogę. Wtedy dopiero spostrzegli się, z kim mają do czynienia, i uciekli do domu.

190. Djabeł w postaci kozy.

Stryżowa.

Paśliśmy raz z tatusiem konie na zagoniu pode wsią na konicynie. Widzimy dwa psy za sobą. Tatus lezeli sobie w jeden bruździe, a ja dala w drugi. Psy leżały przy nos. Naraz zaczęły psy okrutnie skuceć i pchać głowy pod gómice. My ich wypędzamy, bijemy, ale psy ciągle się pchają. Tatus spojzą w górę, a tu nad ich głową stoi koza cało corno. Zerwali się na równe nogi, a koza uciekła na dół. Położyli się, patrzą, a ona znowu idzie, a że noc było widno, tośmy ją dobrze widzieli. Kiedy już blisko nos była, tatus wołał na psy. „A huziu!” ale psy skucą i chowają się. Jak wstali, koza znów uciekła. Trzeci raz jak zaczęła skokać i pędzić prosto na nos, jak my się z tatusiem zerwali, jak siedziemy na konie, a psy pod konie się cisną, a konie trącają ich w galopie, aźcimy w strachu takim do domu przypędzili.

Opow. 1897 r. Tomasz Kasprzyk.

DIABOLICZNOŚĆ KÓZ

- dzikość
- niepohamowany apetyt
- witalność/męska siła seksualna

Gdzie koza chodzi – tam żytko rodzi,

Gdzie jej tropy – powstają kopy,

Gdzie zwróci rogi – wznoszą się stogi.

- dzieło diabła
 - biblijna przypowieść (Mt 25, 31-46)
-

WILKOŁAK

Człowiek przemieniający się w wilka

Roślejszy i sprytniejszy od zwykłego osobnika

Atakuje ludzi i/lub cierpi z powodu swojej demonicznej działalności

4. Utrzymują, że „wovkuny“ tem się od innych ludzi t. j. niewovkunów odróżniają, iż mają pod pachą jamkę, gdzie prawdopodobnie końce skóry się schodzą. Przez tę jamkę wywraca im się skóra, gdy przyjdzie chętka czy konieczność przerzucenia się w wovkuna, a to w ten mianowicie sposób, że postać ludzka idzie wtedy do środka, z kąd natomiast wychodzi postać wilcza. Wedle wyobrażenia ludu, skóra wovkuna z wewnętrznej strony jest zupełnie taka, jaką ma na sobie wilk, a prosty jej wywrot wpływ już wywiera na ukształtowanie się całkowitej postaci.

DEMONICZNOŚĆ WILKA

- nocny tryb życia
- drapieżczość/krwiożerczość
- dzikość
- wywoływanie poczucia zagrożenia

DEMONICZNE ZWIERZĘTA

- nocny tryb życia
- drapieżna natura
- dzikość
- nieczystość (zapach, pożywienie)
- związek z ziemią i wodą

ZWIERZĘCE
W WYOBRAŻENIACH
DEMONÓW

POŁUDNICA

- tragiczna śmierć, nieuczciwi mierniczy, ludzie za życia procesujący się o własność gruntów
- kobieca postać ubrana w poszarpane szaty
- opierzone nogi, świńskie zęby, krowie oczy, zwierzęce pazury (czasem tak długie, że włókła je po ziemi)

Przy południcą ma być postać niewieścia, biało ubrana, nadzwyczaj brzydka, z kłami świńskimi ponad wargi wystającymi, z ogromnemi krowiem i oczyma, z pazurami u rąk i nóg jak racice bydłce. Przesiaduje ona w towarzystwie siedmiu wielkich psów między godziną dwunastą, a pierwszą w południe po zbożach i w grochu, szczególnie na przednowku.

UTOPIEC

- dusza człowieka, który utonął (samobójca, kąpiel przed dniem św. Jana)
- dziecko: duża głowa, wydęty brzuch, wiotkie kończyny; człowiek dorosły: blady lub z cerą zielonkawą, kudłaty o czarnych włosach
- końskie kopyta, gęsie łapy, błona między palcami, zwierzęce pazury

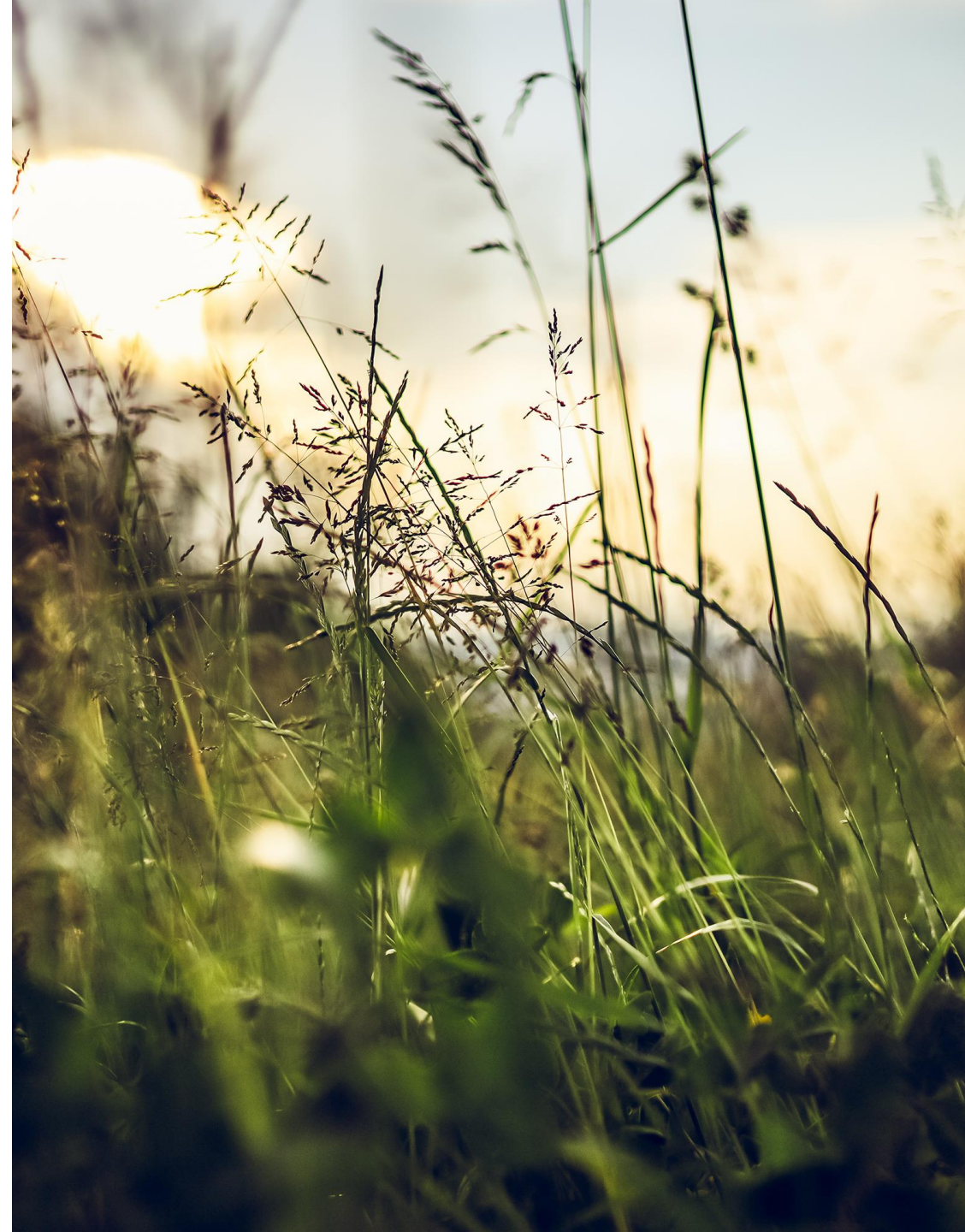

RUSAŁKI/SYRENY

- utonięcie, samobójstwo, poronienie, dzieciobójstwo, śmierć w czasie Zielonych Świątków
- piękna dziewczyna o długich włosach (białych zielonych lub złocistych)
- półtryba (kontaminacja z postacią syreny)

BOGINKI/MAMUNY

- dusze kobiet zmarłych przed wywodem lub w czasie ciąży
 - stara kobieta o obwisłych piersiach
 - postać półzwierzęca, przypominająca matkę
-

DOMOWY/SKRZAT

- duch opiekuńczy domu (czasem duch przodka, dusza nieochrzczonego dziecka)
- Przybierał postaci: gryzonia przypominającego szczura, kota, psa, węża, kury lub gęsi

ZMORA

- demon dręczący człowieka we śnie
 - zmiennokształtna
-

LICZYRZĘPA

- rogi jelenia
- dziób drapieżnego ptaka
- chwytne łapy
- kozie nogi
- rozwichrzony ogon

DEMONICZNE HYBRYDY

Zaburzenie porządku

- łączenie przeciwstawnych cech
- nieokreślona przynależność: żywy/umarły, człowiek/zwierzę, kultura/natura, znane/nieznane
- niebezpieczna transgresja
- trwanie na granicy światów

Dzikość

- brak kontroli – człowieka nad daną istotą i jej samej nad swoimi popędami
 - związek z niebezpiecznymi przestrzeniami
 - pożyteczne — oswojone, udomowione, przewidywalne vs. niebezpieczne — drapieżne, dzikie, nieprzewidywalne
-